

ZDROWIE,

ORGAN TOWARZYSTWA HYGIENICZNEGO WARSZAWSKIEGO

REDAKTOR

DR JÓZEF JAWORSKI

ulica Zielna № 13.

Administracya w Kancelaryi Towarzystwa Hygienicznego
ulica Karowa № 31 (gmach własny). Telefon 63-46.

Dostać można wszędzie.

Dostać można wszędzie.

Dla dzieci, matek, rekonwalescentów, osób nerwowych, gruźliczych i starców.

KAKAO WEDLA

najzdrowszy i najsmaczniejszy napój na pierwsze śniadanie.

Kakao owsiane Wedla łączy łatwostrawność kleiku z przyjemnym smakiem czekolady.

Zalecane przez lekarzy dla dzieci, chorych i rekonwalescentów.

Dostać można wszędzie

UWADZE P. P. LEKARZY.

Plastry smarowane zwyczajne i kauczukowe (na szpulkach nie ustępujące wyrobom zagranicznym).

Plasterek angielski przewyższający wyroby zagraniczne.

Opatrunki wyjąłowane w ulepszonej opakowaniu z kontroli syat. prof. Mikulicza.

Kataplazmy antyseptyczne i zabezpieczenia od gnicia i pleśni.

Plaster rypurowy dziecienny (pępkowy).

Synapizma energicznie działające. **Plaster Tatrzański** na odciski

Gazy i waty antyseptyczne, bandaże oraz wszelkie materiały opatrunkowe poleca Fabryka środków opatrunkowych i pracownia sterylizacyjna

R. STRZELECKIEGO

Warszawa, Sienna Nr 45, telefon 48-90

NA DOSTAWY SPECJALNE CENY.

WARSZAWSKIE TOWARZYSTWO AKCYJNE

„MOTÓR“

ULICA MARSZAŁKOWSKA Nr 23

ODDZIAŁ CHEMICZNO-FARMACEUTYCZNY

TELEFON 18-09.

POLECA

Przetwory chemiczne farmaceutyczne
Plastry smarowane, zwyczajne i kauczukowe.

Kataplazmy na sposób Hamiltona

Kąpiele z kwasu węglowego.

Kąpiele tlenowe.

Nowe środki lecznicze.

Czyste odczynniki chemiczne

Barwniki do badań mikroskopowych.

Tlen zgęszczony.

50040

TREŚĆ ZESZYTU 12

Artykuły oryginalne: Dr L. Anders. Józef Brudziński, pierwszy Rektor Odnowionego Uniwersytetu Warszawskiego (str. 521). — Dr Al. Fruchtman. Organizacya przewozu chorych, jako jeden z czynników walki z chorobami zakaźnymi (str. 526).

Dział sprawozdawczy: Choroby zakaźne. H. Handl. Wyniki uodpornaiające przeciw durowi wysypkowemu (str. 535). — K. Röster. Leczenie własną surowicą w tyfusie wysypkowym (str. 536). Dr J. Cholewa. Stosowanie dispar genu w róży (str. 536).

Wiadomości z ruchu i potrzeb higieny i medycyny krajowej. Państwowa służba zdrowia w Królestwie Polskiem (str. 537).

Z Towarzystwa Hygienicznego Warszawskiego. Protokóły z posiedzeń Rady (str. 537). — Wydział Lekarzy Sanitarnych T. H. W. (str. 539). — Posiedzenie Delegacyi do spraw higieny młodzieży, Tow. Hyg. Warsz. (str. 540).

Wiadomości bieżące: Nadesłane prace na konkurs T. H. W. Skład sądu konkursowego (str. 543). — Z Uniwersytetu (str. 543). — Zdrowotność uczniów szkół miejskich (str. 543). — Przepis o zgłaszaniu zachorowań na gorączkę porodową (str. 544). — Ministerium Zdrowia w Austrii (str. 544). — Nadesłano do Redakcyi (str. 544).

Spis rzeczy tomu XXXIII „Zdrowia“.

Druk zeszytu ukończono dnia 5 Stycznia.

Przedpłata „Zdrowia“ w Warszawie rocznie rb. 4, na prowincyi rb. 5. Ogłoszenia do „Zdrowia“ przyjmują się na warunkach następujących:

	Strony zewnętrzne	Strony wewnętrzne
Cała strona . . .	mk. 50	mk. 38
Pół strony . . .	„ 30	„ 20
¼ strony . . .	„ 18	„ 13

„KOFFONELLI”

KAWA OWOCOWO-CZEKOLADOWA

FIRMY „HYGIENA” W WARSZAWIE
wprowadzoną została już od lat 12.

Okoliczność, że jeszcze wiele lat przed wojną, kiedy herbata i kawa były dostępne dla każdego, „KOFFONELLI” zyskała sobie uznanie szerokich warstw, jest niezbitym dowodem, że wśród powodzi t. zw. „ersatzów” jedynie „KOFFONELLI” zasługuje na wyróżnienie, gdyż jest to rzeczywiście napój bardzo zdrowy i smaczny, KOFFONELLI może zastąpić i herbatę; należy tylko wlać do szklanki gorącej wody kilka łyżeczek ugotowanej „KOFFONELLI”, a otrzymamy doskonałą herbatę.

„KOFFONELLI” uznana została przez Urząd Zdrowia (świad. № 4750) za napój pożywny.

Pomimo swych niezrównanych zalet „KOFFONELLI” jest znacznie tańsza od kawy i herbaty.

Do nabycia we wszystkich sklepach kolonialnych.
Wyłączna produkcja firmy

„HYGIENA” Warszawa, Senatorska 32.

PRACOWNIA BAKTERYOLOGICZNA MIEJSKA DOŚWIADCZALNA.

Urząd Zdrowia m. stoł. Warszawy podaje do wiadomości publicznej, że z pracowni bakteriologicznej przy ul. Karowej № 31 korzystać może szersza publiczność w ogóle, przemysłowcy i kupcy: w szczególności za odpowiednią dopłatą.

WU. 15. 1952

ZDROWIE,

ORGAN WARSZAW. TOWARZYSTWA HYGIENICZNEGO,
POŚWIĘCONY HYGIENIE PUBLICZNEJ I PRYWATNEJ

JÓZEF BRUDZIŃSKI,

Pierwszy Rektor Odnowionego Uniwersytetu Warszawskiego,
PIERWSZY PREZES RADY MIEJSKIEJ M. ST. WARSZAWY,
Doktor Medycyny, Lekarz Naczelny szpitala Karola i Maryi,
urodz. w roku 1874—zmarł 1917.

Bolesny nad wyraz wszelki przyjąłem na się obo-
wiązek pożegnania kolegi, który jak wspaniały meteor
zabłyśnął na firmamencie polskiej nauki, specylnie pe-
dyatrii i zgasł jak
meteor.

Błyszczał on bar-
wy przedziwnemi
utkanemi z promieni
najwspanialszych: u-
miłowania Ojczyzny,
pracy niezwyklej, wy-
jątkowego daru spo-
strzegania, twórczej
intuicyi i niewyczer-
panej energii w orga-
nizowaniu i przepro-
wadzaniu celowem
swych zamiarów.

Mogę śmiało po-

wiedzieć, iż patrzałem na Jego rozwój od zarania: widziałem Go jako młodego lekarza asystenta w Domu Wychowawczym im. ks. Baudouin'a, śledziłem zamierzenia w Łodzi poczęte, a tak doskonale urzeczywistnione na gruncie warszawskim.

Wraz z nim i za Jego przewodem zgromadziliśmy się w celu wydawania organu pedyatryi polskiej — Przeglądu, za Jego też przewodem utworzyliśmy sekcję pediatryczną przy Towarzystwie Warszawskiem Lekarskiem; nie danem Mu wszelako było rozpocząć wraz z nami pracę w Polskiem Towarzystwie Pediatrycznem, do którego należał założycieli i którego celami nader się interesował.

Jako pedyatrapo-lak zabiegał skutecznie około obrony naszych praw narodowych w nauce - a działało się to wtedy, gdy tego rodzaju usiłowania nie były dogodne.

Jemu to zawdzięczyć musimy, że na zjazdach międzynarodowych stworzono i uznano urzędowo sekcję polską.

Wybrańcy bogów żyją krótko — do nich należał i ś. p. Brudziński, który zrządzeniem ich zjawił się wśród nas, ożywił nasze umysły, wskazał drogi i odszedł na wieki w zaświaty.

Nie odeszła jednakże myśl Jego, a zdrowe jej ziarno nie będzie plewą, lecz nasieniem owocującym na niwie naszej pedyatryi.

Ziarna tego strzedz będziemy i zachowamy je we wdzięcznej pamięci.

Żegnaj nam Drogi Cieniu!

Dzięki Ci za Twój wpływ ożywezy, którym nas przejąłeś.

Żegnam Cię w imieniu kolegów z Domu Wychowawczego, dumnych z posiadania niegdyś Ciebie wśród współpracowników, kolegów zrzeszonych wokół ukochanego przez Cię Przeglądu Pediatrycznego, kolegów z gremium Gazety Lekarskiej i w ogóle prasy lekarskiej polskiej, do której należałeś.

Śpij spokojnie w łonie tej ziemi, której byłeś synem tak znakomitym.

* * *

Ś. p. Józef Brudziński urodzony w r. 1874 w Bołowie, w półkiem, gimnazjum ukończył w Warszawie, poczem studyował medycynę w Dorpacie i w Moskwie, gdzie uzyskał stopień lekarski w r. 1897.

Następnie, specjalizował się w licznych laboratoryach i klinikach w Gracu, Paryżu i innych, zkad powrócił do Warszawy.

Jako pediatra przez szereg lat rozwija w kraju ś. p. dr Brudziński bardzo owocną działalność praktyczną i teoretyczną.

Staje na czele szpitala Anny Maryi dla dzieci w Łodzi, potem im. Karola i Maryi Szlenkierów w Warszawie. Obadwa szpitale te, a także w Radomiu pobudowane zostały według projektu i planów przez zmarłego obmyślanych i szczegółowo opracowanych na podstawie badań Jego prowadzonych w ogóle nad szpitalnictwem u nas i za granicą. Ważne są pod tym względem Jego prace: Organizacja pracy lekarskiej w szpitalu Karola i Maryi w Warszawie, Szpital dla dzieci w Radomiu etc. Urządzenie szpitali tych, organizacja wewnętrzna życia szpitalnego, organizacja pracy lekarskiej, regime szpitalny—wszystko to było z największą dokładnością przez Niego przemyślane, a następnie w życie wprowadzane i ściśle w wykonaniu przestrzegane.

J. Brudziński dla szpitalnictwa naszego położył bardzo duże zasługi.

Wydaje też szereg prac naukowych, w których porusza wiele zagadnień pierwszorzędnych z zakresu chorób dzieci, opartych na poszukiwaniach histologicznych i bakteriologicznych.

W pracach tych zmarły wykazał niejedną śmiałą i oryginalną myśl. Niektóre prace ś. p. dra Brudzińskiego zyskały Mu uznanie na Zachodzie, a pierwszy międzynarodowy zjazd pediatrów w Paryżu wybrał Go na głównego referenta w sprawie zapobiegania chorobom zakaźnym w związku z budową szpitali. Był też zmarły inicjatorem i współredaktorem „Przeglądu pediatrycznego.“

Do ustalenia nazwiska J. Brudzińskiego w nauce, obok innych prac, najwięcej przyczyniła się Jego praca, O objawie karkowym w zapaleniu opon mózgodzeniowych u dzieci, mianowicie o objawie karkowym na kończynach dolnych. Objaw ten, wykryty i opisany przez Niego w r. 1909 polega na tem, że zgięcie karku bierne wywołuje u dzieci zapalenie opon mózgowych, przykurczenie obu kończyn dolnych w stawach biodrowych i kolanowych z jednoczesnem odwiedzeniem kończyn.

Niedawno Brudziński przez badania swe, ogłoszone w r. 1916, stwierdził, iż objaw ten występuje także niekiedy i w kończynach górnych.

Ostatnią pracą Jego w tym samym kierunku przeprowadzoną i ogłoszoną była: O nowych objawach podrażnienia i zapalenia

opon mózgodzeniowych u dzieci, szczególnie gruźliczych. O objawie policzkowym i objawie spojenia łonowego.

Dzięki zabiegom zmarłego utworzono i urzędownie uznano na zjazdach międzynarodowych oddzielną sekcję polską.

Ś. p. dr Brudziński stanął na czele wskrzeszonego uniwersytetu, po zgłębieniu praktycznie i teoretycznie ustroju poszczególnych uniwersytetów w Niemczech, Francji i Anglii.

Wynikiem tych studyów było ogłoszenie rozprawy: „W sprawie organizacji ogólnej uniwersytetu, a wydziału lekarskiego w szczególności.“

Polskie koła naukowe żywiły dla zmarłego wielkie a zasłużone uznanie. Uniwersytet Jagielloński udzielił Mu w r. 1909 stopień doktora medycyny bez egzaminów; Warszawskie Towarzystwo Naukowe wybrało Go w poczet członków zarządu; Kasa imienia Józefa Mianowskiego powołała go do komitetu zarządzającego.

W latach wojny był zaproszony przez wydział oświecenia na kierownika sekcji szkół wyższych, na którym to stanowisku wielce przyczynił się do uruchomienia uniwersytetu.

Cały swój talent naukowo organizacyjny wykazał ś. p. dr Brudziński na stanowisku rektora uniwersytetu, prowadząc wszechnicę przez prawie dwa lata. Wszystkie siły i wiedzę poświęcił dla niej. W ciągu tego czasu, uniwersytet otrzymał tak mocne podstawy, że nawet przerwa w czynnościach nie mogła nadweryżyć dzieła pierwszego rektora odrodzonej uczelni. Tu też w Uniwersytecie zapanowała atmosfera naukowa. Tu młodzież z zapałem czerpała wiedzę ze źródła rodzimego, otaczając szacunkiem i miłością swego rektora.

Niezwykłe pracowity, poświęcił ś. p. dr Brudziński, cały swój czas uniwersytetowi, aż wreszcie ugiął się pod brzemieniem obowiązków i zaczął już od kilku miesięcy coraz częściej zapadać na zdrowiu.

Po przejściu szkolnictwa przez władze polskie, gdy uniwersytet ponownie uruchomiono, gremjum profesorów wybrało ś. p. dra Brudzińskiego na rektora.

Z powodu złego stanu zdrowia zmuszony był odmówić przyjęcia tego zaszczytu, jak również zrzekł się następnie proponowanych Mu stanowisk: ministra i wiceministra oświaty.

Dr Brudziński był pierwszym prezesem warszawskiej Rady

miejskiej. Wkrótce jednak z powodu nawału pracy zrzekł się tego stanowiska.

Zgon ś. p. dra Brudzińskiego okrył żałobą najszersze sfery naszego społeczeństwa, a przedewszystkiem koła naukowe i młodzież.

Dr L. Anders.

* * *

Pogrzeb J. Brudzińskiego odbył się w d. 21 b. m. Po nabożeństwie w kościele św. Krzyża, podczas którego podniosło przemawiał ks. prof. Szlagowski i poprzeniesieniu trumny ze zwłokami na dziedziniec uniwersytecki, z balkonu przybranego zielenią iłkrepą, pierwszy przemówił wiceprezes Rady ministrów p. Mikułowski-Pomorski, podkreśliwszy zasługi polityczne zmarłego, zmierzające do odbudowy umiłowanej Ojczyzny.

Następnie, mówił rektor uniwersytetu prof. Antoni Kostanecki.

Przemawiali jeszcze: Dziekan wydziału medycznego Prof. dr W. Mazurkiewicz, Prof. dr L. Kryński z ramienia Tow. Naukowego, Prorektor Straszewicz imieniem politechniki, dr S. Orłowski od Towarzystwa Lekarskiego.

Dr L. Anders, którego przemówienie podajemy.

Ostatnim mówcą był student Katlebach.

Na placu Teatralnym pochód się zatrzymał przed gmachem magistratu i tu przemówił wiceprezes Rady miejskiej dr J. Zawadzki, podnosząc zasługi zmarłego, jako pierwszego prezesa Rady miejskiej.

Przed szpitalem dla dzieci im. Karola i Maryi pożegnał zwłoki dr Schoeneich.

Zwłoki odwieziono do grobów rodzinnych w Skotnikach w pow. Sochaczewskim.

I. ORGANIZACYA PRZEWOZU CHORYCH, JAKO JEDEN Z CZYNNIKÓW WALKI Z CHOROBAMI ZAKAŹNEMI.

Przyczynek do przyszłego prawodawstwa sanitarnego.

Odczyt wygłoszony na posiedzeniu lekarzy sanitarnych w dniu 3 Lutego 1917 roku
przez **d-ra Al. Fruchtmanna**, lekarza Okręgu XIII-go.

Rzeczą nie od dziś znaną jest, że sprawa przewozu chorych zakaźnych posiada dla ochrony zdrowia publicznego znaczenie pierwszorzędne i że najlepiej zorganizowana walka z chorobami zakaźnymi, w braku należytej organizacyi przewozu chorych, będzie tylko połowiczną i nie wyda nigdy wyników pożądaných. Dotyczy to zarówno miast dużych, jak i miast prowincjonalnych oraz wsi.

Potrzebę odpowiedniej organizacyi przewozu chorych zakaźnych, zabezpieczającą szeroki ogół od infekcyi, wysuwały dawnymi czasy na czoło zazwyczaj większe epidemie. I tak np. na początku wieku XVII, z powodu gwałtownie szerzącej się w m. Ulm epidemii dżumy, odnośne władze wydały rozporządzenie, dotyczące przewozu chorych zakaźnych z ich mieszkań do odosobnionych i położonych za miastem domów. Rozporządzenia te miały jednak moc obowiązującą tylko na czas trwania epidemii i z wygaśnięciem jej ustawały.

Z biegiem czasu, w miarę rozwoju bakteryologii i zapoznawania się ze sposobami powstawania i szerzenia się chorób zakaźnych, zarządy miast i zdrowia publicznego, upatrując w dowolnem przewożeniu chorych, zakaźnych poważny czynnik w szerzeniu się tych chorób, poczęły troszczyć się o ujednostajnienie organizacyi przewozu chorych ze względu na ochronę zdrowia publicznego nie tylko podczas tej, czy innej epidemii, ale również przy zwykłych chorobach, uznawanych za zaraźliwe. Troski te jednak po za ramy zwykłych projektów nie wybiegały.

Dopiero pojawienie się cholery w Niemczech w r. 1892 zniewolilo władze tameczne do wniesienia do parlamentu projektu prawa o ujednostajnienie walki z chorobami zakaźnymi, do której

wliczono również i przewóz chorych zakaźnych. Projekt ten uzyskał ostateczną sankcję prawną dopiero w 7 lat później, t. j. dnia 30 Czerwca 1900 roku.

Warunki, w jakich chorzy zakaźni przewożeni bywają do szpitali, posiadają dla sprawy ochrony zdrowia publicznego szczególne znaczenie z dwóch względów, a mianowicie:

1) Dotknięci chorobami zakaźnymi bardzo często w przejeździe swym do szpitali posługują się środkami komunikacyjnymi użyteczności publicznej (dorożkami, tramwajami),

2) niewłaściwe, to znaczy nie za pomocą karet na ten cel przeznaczonych, przewożenie chorych zakaźnych sprzyja szerzeniu się chorób zakaźnych.

Co się tyczy punktu 1-go, to G. Meyer, Hirsch i Engel ogłosili dane statystyczne dla Berlina, z których wynika, iż w r. 1899 do trzech znajdujących się tam szpitali dla chorych zakaźnych (Moabit, a/Friedrichshain i a/Urban) przywieziono w sposób niedozwolony około 80% chorych zakaźnych, pomimo wydanego już wówczas rozporządzenia policyi, zakazującego wszystkim właścicielom prywatnych pojazdów przewożenia chorych, dotkniętych cholera, ospą, tyfusem płamistym, brzusznym, powrotnym, błonicą, płonicą, biegunką krwawą i odra.

Dane statystyczne dla Warszawy, dotyczące chorych zakaźnych, leczonych w szpitalach oraz przewiezionych do tychże szpitali karetkami miejskimi, aczkolwiek nie obejmują okresów równoznacznych *) to jednak już same przez się, a jeszcze bardziej w łączności z licznymi adnotacyami, czynionymi w książkach kontroli przewozu chorych, w rodzaju tych, jak: „chorego w domu nie zastano, pojechał do szpitala, pezwalają z całą stanowczością twierdzić, iż chorzy ci i u nas w przeważającej ilości przypadków posługują się dorożkami i tramwajami.

Dane te, zebrane za czas od 9 Sierpnia 1915 roku do d. 31 Grudnia tegoż roku wykazały, że za okres ten 5-io miesięczny przybyło do szpitali z chorobami zakaźnymi 5,998 (do statystyki

*) Dane dotyczące chorych zakaźnych, leczonych w szpitalach w r. 1915 można było uzyskać jedynie za czas od chwili wkroczenia do Warszawy wojsk niemieckich (od 9 Sierpnia).

chorych zakaźnych nie wliczeni zostali chorzy na gruźlicę), gdy za cały rok 1915 przewieziono do szpitali 4253 chorych.

W roku 1916 od 1 Stycznia do d. 31 Grudnia przybyło do szpitali chorych zakaźnych 8,610, gdy w tymże czasie przewieziono karetkami chorych 3,736; co stanowi około 43,3%.

Ciekawe dane, dotyczące przewozu dzieci z chorobami zakaźnymi do szpitala Karola i Maryi w r. 1915 i 1916 podaje dr T. Kopeć. W wykazie tym podano, iż w r. 1915 na 615 chorych, dostarczono tramwajem 35, dorożkami 272, wozem wiejskim 17, karetką zaś szpitala Śgo Stanisława zaledwo 58 (9%), w roku zaś 1916 na 388 chorych, tramwajem 95, dorożką 77, karetką 18 (5%).

Widzimy więc, że przewożenie chorych aż do dni ostatnich odbywa się niezawsze prawidłowo, a więc karetkami miejskimi, że sprawa ujednostajnienia przewozu chorych zakaźnych i u nas pozostawia jeszcze wiele do życzenia.

Ponieważ zabiegi nasze, zmierzające ku zwalczaniu chorób zakaźnych, budowane są na znajomości istoty czynników chorobotwórczych oraz sposobów szerzenia się chorób zakaźnych i ponieważ za punkt wyjścia każdej infekcyi uważamy przedewszystkiem człowieka i tu też kierujemy wszelkie nasze zarządzenia w walce z temi chorobami, z całą więc stanowczością musimy twierdzić, iż w nieodpowiednim przewożeniu chorych zakaźnych winniśmy upatrywać jeden z czynników szerzenia się chorób zakaźnych, możliwość przenoszenia ich z chorych na osoby zdrowe.

Zanim jednak wskażemy te wytyczne dane, jakimi kierować się winny odpowiednio zorganizowane stacye dla przewozu chorych zakaźnych, rozpatrzmy, co pod tym względem uczyniono dotychczas w Niemczech oraz w Anglii, która pod wieloma względami może służyć za wzór tego rodzaju organizacyi.

W Londynie, jak i w całej zresztą Anglii, urzędy państwowe zajmują się wyłącznie chorymi zakaźnymi, i dla chorych tych budują specjalne szpitale. W Londynie istnieje 8 szpitali dla chorych zakaźnych, z których 6 posiada stacye do przewożenia chorych. Na każdej ze stacyi znajduje się 15—20 z największym komfortem urządzonych karetek, wyglądem swym zewnętrznym niczem nie zdradzających swojego przeznaczenia.

Stała obsługa karetek składa się z najlepiej wyszkolonych sanitaryuszów. Kareta po każdym wyjeździe podlega ścisłej de-

zynfekcyi. Dla przyjęcia do szpitali chorych zakaźnych służą specjalne *czerwone* druki zgłoszeniowe, gdy dla chorych nieinfekcyjnych służą druki *białe*. Przewożenie chorych zakaźnych pojazdami prywatnymi jest wzbronione. Zarówno chory zakaźny, posługujący się w przejeździe swym do szpitala pojazdami prywatnymi, jak i właściciele tych pojazdów lub woźnice ich, przewożący takich chorych, podlegają karze pieniężnej do 5 f. szt.

Wzorowo urządzoną stacyę przewozu chorych zakaźnych posiada również *Hamburg*. Zarząd tej instytucyi spoczywa w rękach policyi, w rozporządzeniu której znajduje się 11 karet formy landau, z których 4 wybite wewnątrz blachą, przeznaczone są do przewozu chorych zakaźnych. Karety rozlokowane są w rozmaitych dogodnych punktach miasta, połączonych z centralą telefonami, posiadają odpowiedni i należycie wyszkolony personel, pełniący służbę dniem i nocą. W Hamburgu istnieje zakaz przewożenia chorych środkami komunikacyi publicznej w chorobach następujących: dżumie, cholerze, ospie, tyfusie wysypkowym, szkarlatynie i błonicy. Poza tem istnieje, tak jak w Anglii przepis: według którego lekarz, kierujący chorego zakaźnego do szpitala wydaje mu kartę zgłoszeniową, koloru *czerwonego*, tak iż każdy dorożkarz lub właściciel remizy prywatnej, otrzymując polecenie przewiezienia chorego do szpitala i mając obowiązek sprawdzenia zgłoszeniowej karty szpitalnej, wie, czy ma do czynienia z chorym zakaźnym, czy niezakaźnym. Odpowiednie druki otrzymują lekarze bezpłatnie. Chorzy niezamożni przewożeni są karetkami bezpłatnie.

W *Hanowerze* przewóz chorych zakaźnych ujęło w swe ręce *miasto*, które też własnym kosztem utrzymuje 2 karety, jedną dla zakaźnych, drugą dla niezakaźnych chorych. Karety znajdują się w centrali straży ogniowej, rozporządzającej stale zaprzęgiem. Tamże stale pełnią dyżury wyszkoleni sanitaryusze. Chorzy niezamożni przewożeni bywają bezpłatnie. Posługiwanie się dorożkami prywatnymi powozami i tramwajami surowo jest wzbronione w chorobach następujących: cholerze, ospie, tyfusie plamistym, brzusznym, błonicy, tężcu karku, dyzenteryi, płonicy i odrze.

Taką samą organizacyę przewozu chorych posiadają miasta *Kołonia* i *Królewiec*.

We *Wrocławiu* organizacyę przewozu chorych przejęła zawodowa straż ogniowa, która rozporządza 6 karetkami, umieszczonemi

w szpitalu miejskim. Nadzór nad nimi posiada naczelnik straży ogniowej. Również w *Lipsku* karety do przewozu chorych zakaźnych umieszczone są w 2-ch szpitalach miejskich. Chorzy zakaźni mogą być przewożeni wyłącznie temi karetami i tylko z polecenia lekarzy.

Organizacya przewozu chorych w *Berlinie* do niedawna nie należała bynajmniej do wzorowych. Przewóz chorych zakaźnych powierzono trzem przedsiębiorcom prywatnym, oddając nadzór nad sprawnością tych zakładów prezydium policyi. Chorzy zakaźni, zgodnie z rozporządzeniem policyi, mogli byli być przewożeni wyłącznie za pośrednictwem owych przedsiębiorstw.

Karety po każdym wyjeździe podlegały dezynfekcyi. Niepomniernie jednak wysoka cena za przewóz miała te konsekwencye, że, jak stwierdzono, na ogólną ilość przyjętych w r. 1897 do szpitali 19,423 chorych zakaźnych, trzy istniejące podówczas zakłady prywatne przewiozły zaledwie 637 chorych!

Tak sprawa przetrwała do 1905 r., kiedy związek „doraźnej pomocy“ postanowił rozszerzyć zakres swej działalności przez częściowe ujęcie w swe ręce przewozu chorych zakaźnych. W tym celu zaopatrzył się w 3 najbardziej nowoczesne karety, które rozlokował w trzech swoich remizach, przewożąc chorych niezamomniejszych bezpłatnie, pobierając od zamożniejszych opłatę minimalną.

Warszawa, a właściwie dziś już Wielka Warszawa, zapoczątkowawszy organizacyę przewozu chorych zakaźnych w r. 1903, rozporządza dziś 2-ma karetkami: jedną zakupioną od Pogotowia ratunkowego, a więc wyglądem swym zewnętrznym, zdradzającą swe przeznaczenie, wybitą wewnątrz blachą na kołach z obręczami żelaznemi, posiadającą nosze, wysuwane z boku oraz drugą, stanowiącą zwykły omnibus hotelowy, krótki, bez noszy, wyłącznie z miejscami siedzącymi, a więc nie nadająca się do przewożenia ciężko chorych. Karetki te umieszczone są w szpitalu Ś-go Stanisława na Woli *) posiadają własną obsługę sanitarną i podlegają dezynfekcyi po każdym wyjeździe. Chorzy przewożeni są bezpłatnie.

*) Obecnie lokowane w zakładzie dezynfekcyjnym.

Reasumując to wszystko, musimy przyznać, iż ochrona zdrowia publicznego posiada duży interes w odpowiedniem uregulowaniu sprawy przewozu chorych zakaźnych zarówno w miastach jak i na wsi, gdzie warunki przewozu chorych muszą być bardzo niekorzystne. Jakkolwiek organizacje przewozu chorych, zabezpieczające ludność od zarażenia się, jak widzimy, istnieją już w większych miastach, to jednak całość, jako taka, oczekuje i u nas odpowiedniego rozwiązania.

Przypatrmy się tym wytycznym, które dla ujednostajnienia przewozu chorych zakaźnych z punktu ochrony zdrowia publicznego byłyby najbardziej pożądane i mogłyby posłużyć za materiał przy opracowywaniu prawodawstwa sanitarnego w dziedzinie walki z chorobami zakaźnymi.

Przedewszystkiem słusznem wydaje się, by sprawę racjonalnego zorganizowania przewozu chorych ujęły w swe ręce państwowe organy ochrony zdrowia publicznego, które przez szereg zarządzeń prawnych ustaliłyby zasady, według których powinien się odbywać przewóz chorych infekcyjnych. W miastach zajęłyby się organizacją zarządy miejskie, po wsiach — zarządy gminne.

Każda z organizacji powinna zaopatrzyć się w dostateczną ilość środków przewozowych. W miastach będą niemi na dobrych resorach karetki, ciągnięte przez konie lub motory, z kołami o obręczach gumowych. Karetki powinny posiadać odpowiednie nosze zawieszane, lub ustawiane na własnych resorach i zapewniać choremu bezpieczeństwo i wygodę.

Wyglądem swym zewnętrznym nie powinny karetki w niczem zdradzać swego przeznaczenia, a więc posiadać pewien komfort. Wewnątrz powinny być tak urządzone, by oprócz noszy zapewniały jeszcze miejsce 2-m osobom (2 siedzenia); ściany i sufit powinny być gładkie, malowane jasną łatwo zmywalną farbą olejną, nie powinny posiadać żadnych załamów i kątów, podłoga powinna być wyłożona linoleum lub pociągnięta również farbą olejną. Karetki powinny posiadać odpowiednie oświetlenie a nawet ogrzewanie, o ile służą do dalszych przejazdów. Po każdorazowem przewiezieniu chorego należy karetkę wewnątrz wymyć doszczętnie i dezynfekować, toż samo uczynić z noszami oraz ze wszystkimi przedmiotami, które były w zetknięciu z chorym. Sposób dezyn-

fekcyi należy wybrać taki, któryby przy dużej pewności pod względem swego działania, zapewniał również szybkie jej wykonanie.

Karety, przeznaczone dla miast prowincjonalnych i gmin niezem się różnić nie powinny od podanego pierwowzoru. Jedyne koła powinny być przystosowane do istniejących dróg i szos.

Wymagać należy następnie, by do obsługi przewozu chorych był powołany odpowiedni zastęp należycie wyszkolonych sanitaryuszów. Należy zaopatrzyć ich w specjalną, łatwo zmywalną odzież, zmienianą przy każdym wyjeździe i podlegającą dezynfekcyi natychmiast po powrocie.

Cała służba, przeznaczona do przewozu chorych powinna być ubezpieczona na wypadek śmierci na koszt miasta. Pewną trudność napotkać musi, niewątpliwie, wyszukanie personelu wyszkolonego do obsługi karetek po wsiach. Tam, gdzie to będzie możliwe, trzeba będzie korzystać z usług personelu najbliższej położonego szpitala, pozatem należałoby na całym obszarze przyszłego Królestwa Polskiego organizować bezpłatne kursy sanitarno-ratownicze dla wyszkolenia jaknajwiększej ilości sanitaryuszów, a przede wszystkim członków milicyi, ochotniczych straży ogniowych, służby szkolnej i t. p. funkcyonaryuszów.

Niemale znaczenie posiada wybór miejsca dla rozlokowania karek. Jak to już zaznaczyliśmy wyżej, sprawa rozmieszczenia karek w rozmaitych krajach, a nawet w rozmaitych miastach tego samego kraju rozmaicie została rozwiązana. Dla Warszawy, naszym zdaniem, karety, których ilość powinna być powiększona przynajmniej do 6-iu, należałoby rozmieścić w ten sposób, by 4 z nich obsługiwały chorych z lewego brzegu Wisły, dwie zaś — chorych z prawego, miejscem zaś stałego ich rozlokowania byłyby: na lewym brzegu Wisły zakład dezynfekcyjny miejski przy ulicy Spokojnej oraz Szpital Dz. Jezus, na prawym zaś — zakład dezynfekcyjny przy ul. Brzeskiej. Do nadzoru nad przewozem chorych, dezynfekcyą karek oraz personelem powinien być powołany lekarz.

Bezwzględnem żądaniem powinno być również, by przewóz chorych zakaźnych odbywał się bezpłatnie.

Ażeby zapobiedz niedozwolonemu przewozowi chorych zakaźnych, należałoby wydać rozporządzenie, wzbraniające pod karą grzywnien przewożenia chorych zakaźnych zarówno dorosłych, jak i dzieci środkami komunikacyjnymi, przeznaczonemi dla

użytku publicznego. W związku z tem należałoby wprowadzić obowiązkowe wydawanie chorym odpowiednich kart zgłoszeniowych do szpitali: *czerwonych* dla chorych zakaźnych i *białych* dla wszelkiego rodzaju chorych niezakaźnych.

Nie da się zaprzeczyć, że każdy niemal chory, kwalifikujący się do leczenia szpitalnego, znajduje się uprzednio w kuracji lekarza, który z tych, czy innych względów uznaje za pożądane umieszczenie go w szpitalu. Wszystkim takim chorym wręczałby lekarz odpowiedni druk zgłoszeniowy. Zwrócenie jeszcze przez lekarza komukolwiek z otoczenia chorego uwagi na zakaz przewożenia chorego zakaźnego pojazdami prywatnymi, tramwajami i t. p. wprawdzie nie usunie może zła całkowicie, przyczynić się może w znacznej mierze do tego, że przewóz chorych zakaźnych środkami komunikacyjnemi użyteczności publicznej należeć będzie do wyjątków.

Do szeregu chorób, w których przewiezienie chorego powinno się odbywać za pomocą karetek miejskich, zaliczyć należałoby dżumę, cholera, ospę, płońcę, błonicę, tyfus wysypkowy, brzusznym, powrotnym, nagminne zapalenie opon mózgo-rdzeniowych, czerwonkę, odrę i gruźlicę.

Szanownemu drowi O. Hewelkemu, Nacz. Lek. Szpitala Ś-go Stanisława składam tu serdeczne podziękowanie za łaskawie udzielone mi pozwolenie korzystania z materiału statystycznego przewożu chorych.

Jakkolwiek sprawa przewożenia chorych nieinfekcyjnych do szpitali wykracza po za ramy niniejszego odczytu, to jednak, ze względu na projektowaną wogóle reorganizację przewożenia chorych zakaźnych oraz panujące u nas w tym kierunku braki, nienależałoby i tej sprawy pominąć całkowicie milczeniem.

Z krótkiego naszego opisu przekonaliśmy się, że wszystkie niemal instytucje na Zachodzie, zajmujące się przewożeniem chorych zakaźnych, rozporządzają również pewną, zresztą dość poważną, liczbą karetek, służących do przewożenia chorych niezakaźnych, pobierając cenę minimalną za przewiezienie chorych średniozamożnych, przewożąc chorych niezamożnych bezpłatnie.

Jedyna, istniejąca u nas instytucya dla przewozu chorych niezakaźnych, a mianowicie Pogotowie ratunkowe, przewozi wprawdzie chorych niezamożnych na prośbę lekarzy bezpłatnie, to jednak taksa za przewóz osób, niedających się kwalifikować, jako niezamożni, jest zbyt wygórowaną (wynosi Mk. 25 w granicach miasta). Szerokie przeto masy ludności średniozamożnej, dla której przewiezienie chorego do szpitala, w warunkach najbardziej dla niego odpowiednich, stanowi jedynie pobożne dziś życzenie, z usług pomienionej instytucyi korzystać nie jest w stanie.

I dla tego należałoby przy organizacyi przewozu chorych zakaźnych i ten wzgląd wziąć pod uwagę i albo zaopatrzyć stacye we własne karetki do przewożenia chorych nieinfekcyjnych, oznaczając takse za przewóz możliwie najniższą (Mk. 4) lub też wejść w porozumienie z Pogotowiem, któreby w przyszłości ustaliło takse podwójną: jedną dla zamożnych chorych i drugą niższą dla sfer średniozamożnych w granicach wyżej wskazanych.

LITERATURA.

M. Pistor. Geschichte der Preussischen Medizinalverwaltung (Deutsch. Vierteljahr. f. öff. Gesundheitspfl. T. 40—41—1909).

J. A. Düms. Bericht über die Tätigkeit des sächsischen Landessamarterverbandes.

Prof. Kisskalt. Medizinalwesen und Medizinalgesetzgebung in den Kulturstaaten am Anfange des XX Jahrhunderts (England). (Deutsch. Vierteljahr. f. öff. Gesundh. T. 44—1912).

Hirsch. Ueber den Transport von ansteckenden Kranken in Berlin. — (Zeitschr. f. Samarit. u. Rettungswesen. 1901—№ 14—16).

R. Mohrmann. Zur Frage der einheitlichen Krankentransportwesens.

Dr T. Kopeć. W sprawie przewożenia dzieci z chorobami zakaźnymi do szpitali warszawskich 1917 r. (Przegląd pedyatryczny).

DZIAŁ SPRAWOZDAWCZY.

Choroby zakaźne.

50. H. Hamdi. **Wyniki uodparniające przeciw durowi wysypkowemu.** Autor zaznacza na wstępie, iż pewien lekarz, u którego rozwinęła się choroba umysłowa, zaszczepił 120 osobom po 5 ccm. krwi osób zdrowiejących po durze plamistym oraz 310 osobom po 5 ccm. krwi chorych na dur plamisty w okresie szczytu choroby i że, jakkolwiek krew ta pozbawiona została włókniaka, atoli nie wolną była od aktywności. Na 120 osób pierwszej kategorii zachorował tylko jeden po 14 dniach na dur plamisty i zmarł; u niektórych zaś, którzy zachorowali dopiero po pewnym czasie, dur plamisty przebiegał łagodnie. Na 310 drugiej kategorii zachorowało 174 (56%) na dur plamisty i zmarło 49 (29%). W tych ostatnich przypadkach można było z całą ścisłością stwierdzić okres wylegania, który wynosił 5—23 dni, przeważającej ilości zaś 8—12 dni.

W zestawieniu z powyższem nabierają jasności badania uodparniające autora. Autor stosował: 1) krew chorych na tyfus plamisty u szczytu choroby (6—10 dnia), 2) krew osób zdrowiejących po tyfusie (z pierwszego tygodnia po spadku gorączki); 3) mieszaninę obydwóch rodzajów. Krew przez klócenie z kuleczkami szklanemi pozbawiona była włókniaka i uczyniona nie aktywną przez ustawienie jej na 24—48 godzin w śniegu lub przez półgodzinne ogrzewanie do 60—62°. Krew w dawkach wzrastających (poczynając od 1—9 ccm.) zastrzykiwaną była 2 lub 3 razy z 2—5 dniowemi przerwami w okolicę gruczołu piersiowego. Następnie, po 10—12 dniach zastrzykiwano 1—3 ccm. krwi chorych na tyfus plamisty, w okresie gorączkowym, niepozbawionej włókniaka i aktywnej (krew absolutnie immunizacyjna²). Badanie pierwszego rodzaju wykonane zostały na 19 na śmierć skazanych osobach, którym przyobiecano ulaskawienie w razie pomyślnego wyniku doświadczenia. Gdy żaden z nich nie zachorował, poczęli się zgłaszać liczni ochotnicy, tak iż liczba ogólna doświadczenia dosięgła 162, z których nikt nie zachorował.

Jedno- lub dwarazowe zastrzyknięcie krwi osób chorych lub zdrowiejących po tyfusie plamistym nie zapewniało całkowicie zabezpieczenia przeciw zachorowaniu, zawsze atoli dawało gwarancję łagodnego przebiegu w razie zachorowania, czego autor doświadczył na sobie samym. Jedynie *trzykrotne* szczepienie chroni w zupełności przed cierpieniem. (Zeitschr. f. Hygiene T. 82).

Dr A. Fruchtman.

51. K. Rösler. **Leczenie własną surowicą w tyfusie wysypkowym.** W trzech przypadkach tyfusu wysypkowego u szczytu gorączki wypuszczono 80—100 ccm. krwi, otrzymaną po skrzepnięciu surowicy, do której dodano odpowiednią ilość kwasu karbolowego, zastrzykiwano do żył, poczynając od ilości niewielkich. Po zastrzyknięciu następował spadek ciepłoty przy obfitych potach, poprawa w subiektywnem samopoczuciu, w działalności serca oraz zdrowienie bez powikłań.

Na podstawie tych doświadczeń autor przeczy poglądom Späts'a, który pragnie w tyfusie plamistym upatrywać jedynie odrębną postać duru brzuszego. (Hyg. Rundsch. № 13, 1917).

Dr A. Fruchtman.

52. Dr J. Cholewa (Graz). **Stosowanie dispargenu w różę.** Autor zdaje sprawozdanie z 18 przypadków różę, w których wewnątrzżylne zastrzykiwanie dispargenu (nowy przetwór srebra koloidalnego, znacznie przewyższający elektrargol) dawało wyniki bardzo zadawalające. Gorączka spada natychmiast. Zastrzykiwania do mięśni mniej są odpowiednie ze względu na dużą bolesność. Pierwsza dawka wynosi 5 ccm. 2% roztworu. Przy każdym nowem podniesieniu się ciepłoty (sprawdzanie co 2 godziny) natychmiast należy zastrzyknąć świeżą dawkę. Dawkę 30—40 ccm. 2% roztworu w ciągu dnia znoszą chorzy bardzo dobrze.

(Deutsch. Med. Woch. № 50, 1916).

Dr A. Fruchtman.

Wiadomości z ruchu i potrzeb higieny i medycyny krajowej.

Państwowa służba zdrowia w Królestwie Polskiem.

Podczas wojny Królestwo Polskie znalazło się pod względem sanitarnym w stanie niesłychanie zaniedbanym. Z liczby 84 powiatów w 29 wcale nie było szpitali. W kraju grasowały: ospa, tyfus plamisty, szkarlatyna i inne zakaźne choroby. Rozwijająca się wojna jeszcze bardziej wzmożyła szerszenia się śmiertelności wśród ludności. Opiekę nad stanem sanitarnym kraju objęły władze niemieckie i austro-węgierskie, obsadzwszy w rozmaitych ośrodkach prowincjonalnych swoich lekarzy okręgowych, których troską przedewszystkiem musiało być zapewnienie jaknajlepszych warunków sanitarnych dla armii walczącej.

Z chwilą powstania w Królestwie T. Rady Stanu, sprawy zdrowotności publicznej musiały wejść w zakres jej oddziaływa-

nia. Koniecznym się stało utworzenie na okres przejściowy odpowiednich organów do czuwania nad potrzebami sanitarnymi kraju. Ramy prawne dla organizacji sanitarnej kraju w okresie przejściowym stwarza ustawa o zarządzie cywilno-lekarskiej służby w Królestwie w r. 1840. Na zasadach tej ustawy, jako podstawowego źródła prawa sanitarnego w Królestwie, opracowano pod kierunkiem dr W. Chodźki, Naczelnika Sekcyi Zdrowia Ministerjum Spraw Wewnętrznych, przepisy tymczasowe w sprawie organizacji służby zdrowia w kraju naszym. Projekt tych przepisów przyjęto w całości.

W „Przepisach tymczasowych w sprawie organizacji państwowej służby zdrowia w Królestwie Polskiem“ pozostała nieknięta zasadnicza idea „Ustawy o zarządzie cywilno-lekarskiej służby z r. 1840“: zapewnienie w ramach ogólnopolskiego ustroju administracyjnego — jak największej samodzielności dla organów służby zdrowia.

Dział I przepisów: obejmuje organy centralne, dział II: organy lokalne, dział III: prawa i obowiązki lekarza powiatowego, dział IV: sekcyje i komisye sanitarne samorządowe, dział V: rozporządzenia ogólne. Przepisy ujęte są w 37 artykułach.

Według projektu przepisów zarząd służby zdrowia w Królestwie Polskiem należy do Departamentu spraw wewnętrznych, obecnie Ministerjum, przy którym tworzy się osobny wydział zdrowia publicznego. Wydział ten obejmuje następujące referaty: 1) higiena publiczna, 2) zakłady lecznicze, zdrojowiska i uzdrowiska, 3) higiena społeczna, 4) dziećka i higiena szkolna, 5) choroby weneryczne, 6) higiena rzemiosł, przemysłu i komunikacji, 7) aptekarstwo, 8) sprawy weterynaryjne i 9) sekretaryat jeneralny.

Przy wydziale zdrowia publicznego czynna jest Rada Lekarska, składająca się z pewnej liczby członków etatowych, honorowych i z urzędu, oraz Rada Aptekarska jako organ doradczy i rzeczoznawczy w sprawach aptekarskich.

Do Rady Lekarskiej Królestwa Polskiego, jako członkowie etatowi, obecnie należą: dr. J. Jaworski, magister B. Koskowski, dr. L. Paszkiewicz, dr. prof. W. Mazurkiewicz, dr. S. Rudzki, dr. K. Rzętkowski, dr. prof. S. W. Serkowski.

Przewodniczącym Rady jest Naczelnik Sekcyi Zdrowia Ministerjum Spraw Wewnętrznych dr W. Chodźko.

Sekretarzem jeneralnym Rady jest dr W. Szumlański.

W powiatach dozór sanitarny spełniają lekarze powiatowi, jako państwowi urzędnicy zdrowia. Do pomocy lekarzom powiatowym, jako ciało doradcze i rzeczoznawcze, utworzone będą osobne powiatowe urzędy zdrowia publicznego.

Obecnie na stanowisku, na razie, zastępców lekarzy powiatowych, jest czynnych w okupacji niemieckiej 41 lekarzy, którzy odbyli kurs przygotowawczy, zorganizowany przez Sekcyę zdrowia

przy Ministerjum Spraw Wewnętrznych. Liczbę tę zwiększy niebawem nowy zastęp 24, którzy w m. b. ukończyli kurs przygotowawczy dla okupacji austriackiej, w której już obecnie jest czynnych 19 lekarzy powiatowych.

Szpitali, baraków dla chorych, głównie zakaźnych, w tym okresie czasu otwarto w okupacji niemieckiej ogółem 60; w okupacji austriackiej ogółem 28.

W gminach miejskich, posiadających co najmniej 10,000 mieszkańców, istnieć będą stałe sekcye zdrowia publicznego w magistratach. W gminach wiejskich, liczących co najmniej 5000 mieszkańców, będą czynne stałe komisye zdrowia publicznego w radach gminnych.

Z Towarzystwa Hygienicznego Warsz.

Protokół z posiedzeń Rady.

Z dnia 8 Czerwca 1917 roku.

Zgodnie z życzeniem Dr Bączkiewicza pozostała na rachunku funduszu pracowni suma, otrzymała nazwę „funduszu imienia ś. p. Bączkiewiczowej.“

Dr Polak przedstawił pierwszy arkusz wydrukowanego in 4° projektu prawa o zdrowiu publicznem i przeczytał przedmowę do projektu. Całość będzie gotowa przed Zjazdem Hygienistów. Zdecydowano ostatecznie, że termin Ogólnego Zebrania może być oznaczony dopiero, wtedy, gdy Komisya Rewizyjna ukończy swe czynności całkowicie. Omówiono listę Komitetu Generalnego Zjazdu Hygienistów. Składkę ustalono na 20 mk. Na delegata na uroczystość 10-lecia Towarzystwa Rolniczego Centralnego obrano viceprezesa Dr Bączkiewicza, a na delegata do Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego na posiedzenie Komisji międzywydziałowej do opracowania projektu reformy wychowania fizycznego w szkołach średnich i wyższych obrano dr Bączkiewicza i dr Władysława Zawadzkiego. Na delegata na uroczystość 10-lecia Tow. Równouprawnienia Kobiet Polskich obrano dr Jaworskiego. Przyjęto na członka rzeczywistego dr Kurellę.

Z dnia 21 Czerwca 1917 roku.

Prezes Komitetu Organizacyjnego Zjazdu Hygienistów Polskich, dr Bączkiewicz, przedstawił stan prac przygotowawczych,

przytem program Zjazdu i listę osób zaproszonych na otwarcie Zjazdu. Wobec ustąpienia dr Szwajcera ze stanowiska skarbnika, Rada postanowiła przesłać mu podziękowanie za wieloletnią pracę na tem stanowisku. Na skarbnika Towarzystwa jednogłośnie wybrano dr H. Kucharzewskiego. Dr. Polak złożył odpowiedź na Memoryał Tow. Medyc. Społ. Postanowiono odpowiedź tę przesłać Tow. Med. Społ. Na członków rzeczywistych Towarzystwa przyjęto pp.: dr Jana Szymańskiego i Inż. Marcelęgo Trehecińskiego.

Z dnia 12 Lipca 1917 roku.

Na członków rzeczywistych Towarzystwa przyjęto pp.: dr Ludwika Bondy, dr Mieczysława Goldbauma, prof. dr Tadeusza Koźniewskiego i p. Witolda Kraszewskiego, redaktora tygodnika „Przeglądu Zdrojowego“ w Ciechocinku. Na wniosek dr Bączkiewicza do rozpatrzenia wniosków, zgłoszonych na Zjeździe, wybrano Komisję, złożoną z Prezydium Zjazdu pp.: Bączkiewicza, Furuhjelma i Gromadzkiego, pp.: Polaka oraz gospo darzy sekcji pp.: Certowicza, Cheimińskiego, Dąbrowskiego, Hewelkego, Kosmowskiego, Wesołowskiego, Juliana Wiśniewskiego, Skłodowskiego, Józefa Zawadzkiego i Kazimierza Zielińskiego.

Z dnia 20 Września 1917 roku.

Omówiono program działalności Towarzystwa, w którego wykonaniu dr Polak zgłosił dwa referaty, mianowicie:

- 1) O zadaniach samorządów w dziedzinie zdrowia publicznego.
- 2) O zadaniach polskich urzędników administracyjnych w dziedzinie zdrowia publicznego.

Referaty te przeczytane będą na posiedzeniach Rady, wraz z członkami Towarzystwa i zaproszonymi gośćmi. Po wygłoszeniu ich nastąpi serya posiedzeń, poświęconych najważniejszym zadaniom gospodarki m. st. Warszawy. Uznając potrzebę porozumienia się Stowarzyszeń Społecznych w ważnych sprawach społecznych i ekonomicznych, postanowiono zwołać posiedzenie Rady z delegatami niektórych z tych Towarzystw, w celu wytworzenia centrali stowarzyszeń i ułożenia regulaminu. Prze czytano odezwę lekarzy z Lublina, którzy zawiadomili, że w d. 8 i 9 Grudnia r. b. ma się odbyć Zjazd, poświęcony medycynie w samorządzie. Rada postanowiła, aby Tow. brało udział w Zjeździe i upoważniło dr Bączkiewicza do zakomunikowania gotowości w tym względzie, o ile Rada zostanie do tego zaproszona. Zmieniając poprzednio powziętą decyzję, aby nie określać terminu Zebrania Ogólnego przed ukończeniem czynności Komisji Rewizyjnej, postanowiono zwołać Zebranie Ogólne w drugim terminie na dzień 26 Października r. b. i usilnie prosić Komisję, powołaną przez Radę do roz-

patrzenia rachunków z budowy domu, o możliwie najprędsze załatwienie czynności i sporządzenia z nich protokołu.

Z dnia 10 Października 1917 roku.

Na wniosek dr J. Jaworskiego, w celu uczczenia rocznicy śmierci Kościuszki, postanowiono w d. 13 Października r. b. urządzić uroczyste posiedzenie Rady Towarzystwa, wraz z Prezydyum Instytucji jego Wydziałów, na którym dr Jaworski omówi stosunek Tow. Hyg. do uroczystości Kościuszkowskiej.

Przyjęto następujący porządek obrad Zebrania Ogólnego, odbyć się mającego w dniu 26 Października r. b. 1) Sprawozdanie Tow. oraz jego Instytucji i miesięcznika „Zdrowia“. 2) Protokół Komisji Rewizyjnej. 3) Wybory członków Rady i zastępców, oraz członków Komitetów Instytucji Tow. 4) W sprawie zapisu ś. p. dr. Chełchowskiego. 5) Wnioski członków.

Protokół uroczystego posiedzenia Rady wraz z Prezydiami Instytucji Tow. Hyg. Warsz.

z dnia 13 Października 1917 roku.

Na posiedzeniu zwołanem z powodu 100-letniej rocznicy zgonu T. Kościuszki dr J. Jaworski w dłuższem przemówieniu odtworzył starania i zabiegi nieśmiertelnego Naczelnika Narodu koło podniesienia ze stanu niewoli, ciemnoty, zaniedbania i upośledzenia włościństwa Polskiego.

Przechodząc do roli i zadań T. H. W. powołanego do pracy nad szerezeniem i wpajaniem zdrowotności wśród ludu wiejskiego, mówca w końcu zaproponował Radzie T. H. W. ogłoszenie konkursu na napisanie odczytu higienicznego dla ludu wiejskiego i na ten cel złożył od siebie na ręce skarbnika Tow. H. W. 150 marek.

Odczyt ten, według projektu dra J. Jaworskiego, uwzględniać ma sposób życia i potrzeby ludu wiejskiego, a składać się z następujących rozdziałów: Wstęp: zwięzła charakterystyka T. Kościuszki, odnowiciela i wskrzesiciela Polski, jako przyjaciela i dobrodzieja ludu. Dalej, czystość osobista, czystość w mieszkaniu i w zagrodzie. 2) Higiena mieszkania. 3) Higiena żywienia 4) Higiena odzieży. 5) Szkodliwość dla zdrowia przesądów i zabobonów.

Rozmiary odczytu wynosić mają od 1 do 1 i pół arkusza druku zwykłej 8-ki. Termin ostateczny nadsyłania rękopisów do Tow. Hyg. W. (Karowa 31) oznacza się na 30 Grudnia r. b. z zachowaniem ogólnie przyjętych warunków na konkursach. Rękopis

staje się własnością T. H. W. Skład sądu konkursowego, do którego wejdzie i włościanin, ogłoszony zostanie później.

Na wniosek przewodniczącego posiedzenia prezesa, dra J. Polaka, zebranie projekt dra J. Jaworskiego oraz ofiarowany fundusz przez tegoż na nagrodę przyjęło i wyraziło mu podziękowanie.

Wydział Lekarzy Sanitarnych T. H. W.

Protokół z dnia 26 Października 1917 roku.

Uczczono pamięć ofiary powołania dr K. Niedzielskiego zmarłego na dur plamisty 21 Października r. b. Wybrano na sekretarza wydziału dr W. Bujakowskiego.

Następnie, mówił dr Bujakowski, „O stosunku idei Kościuszkowskiej do spraw higieny ludu“ w oświeceniu dr J. Jaworskiego.

Drugi odczyt wygłosił dr Fruchtman, „O walce z gruźlicą w Anglii“, w której przyjął się system dr Philipa czyli, t. zw Edynburski.

Trzeci referat miał dr Zapasiewicz „Pomoc milicyi miejskiej w akcji higieniczno-sanitarnej lekarzy sanitarnych i opiek okręgowych w ramach obowiązującego na przyszłość regulaminu“.

Przewodniczący Dr *M. Zapasiewicz.*

Sekretarz *W. Bujakowski.*

Z dnia 29 Października 1917 roku.

Wynikiem narad lekarzy sanitarnych był: 1) Zapoznanie się z higienicznie radykalnymi przepisami, dotyczącymi sprzedaży mleka w mieście El Paso (stan Texas w Ameryce Północnej) gwarantującymi najsurowsze wymagania co do czystości mleka i jego przetworów (referował dr K. Szokalski). 2) Podjęcie wszelkich starań w Wydziale Zdrowia Publicznego m. st. Warszawy w celu wyjednania zarządzeń, dotyczących taksy na mleko i jego przetwory, oznaczeń gatunku mleka i innych produktów spożywczych przy sprzedaży oraz zwiększania kar do 350 marek (1500 zł pol.) łącznie do aresztu bez zamiany na grzywny za fałszerstwo mleka i innych produktów spożywczych. 3) Wystąpienie podziękowania dr K. Baci za jego gorliwe i sumienne pełnienie obowiązków sekretarza Wydziału Lekarzy Sanitarnych. 4) Powołanie na sekretarza Wydziału dr W. Bujakowskiego, lekarza sanitarnego X okręgu m. st. Warszawy.

Z dnia 24 Listopada 1917 roku.

Chemik L. Duda miał referat o studniach podmiejskich. Większość studzien ma cembrowiny drewniane, zgniłe, studnie są bardzo blisko ustępów. W większości studzien znaleziono amoniak, kwas azotowy, kwas azotny, chlor, bakterye kałowe. Stosunkowo najlepsze są studnie na Powązkach i w Targówku—głównie są studnie abisyńskie. Referent dodaje, że postanowiono dla każdego przedmieścia zbudować studnie publiczne. Wywiązała się dyskusya, w której brali udział: dr Konwerski i dr Sierakowski.

Dr Zapasiewicz odczytuje przepisy wydane przez Wydział hydrologiczny 5 Grudnia 1916 r. w celu poprawy studzien.

Potem dr Ruppert mówił o umiastowieniu wypieku chleba, który dokonywa się pod kontrolą miasta. Piekarń oficjalnych jest w Warszawie 21, co jest stanowczo mało.

Przewodniczący dr *M. Zapasiewicz*.
Sekretarz *W. Bujakowski*.

Posiedzenie Delegacyi do spraw Hygieny Młodzieży Towarzystwa Hygienicznego.

Protokół z dnia 2 Marca 1917 roku.

Po odczytaniu przyjęto protokół z poprzedniego posiedzenia.

Dr Drabczyk wygłosił rzecz: „Zarys historyczny wychowania fizycznego.“ Na wstępie mówca uzasadnia, że celem wychowania fizycznego jest harmonia sił fizycznych i duchowych, musi być ono traktowane konsekwentnie, poczynając od wieku przedszkolnego. Następnie, prelegent przedstawił poglądy w rozwoju historycznym, poczynając od czasów greckich, poprzez wieki średnie, aż do czasów obecnych—na wychowanie. W zarysie tym mówca uwzględnił poglądy na wychowanie w Polsce, więcej zaś miejsca poświęcił reformie w 18 i 19-em stuleciach.

U nas w 16 i 17 wieku ćwiczenia fizyczne mają charakter głównie szlachecki. W drugiej połowie 18 w. Stanisław Konarski u Pijarów stwarza szkoły w nowoczesnym stylu, gdzie zasady wychowania fizycznego były w znacznej mierze uwzględniane. Komisya Edukacyjna, tworząc szkoły parafialne, uwzględniała potrzebę wychowania fizycznego również dla chłopców jak i dla dziewcząt.

Śniadecki, pisząc o wychowaniu dzieci, zaznacza, że w tym kierunku od pierwszych dni życia winno być prowadzone. Po 63 roku następuje u nas upadek wychowania fizycznego. Jak się przedstawia u nas w chwili obecnej ta sprawa w porównaniu z krajami obcymi, widzimy z zestawienia zrzeszeń gimnastycznych, gdzie członkowie w zaborze rosyjskim są w ilości 56 tysięcy, pru-

skim 13 tysięcy, austriackim 145 tysięcy i w Stanach Zjednoczonych 22 tysięcy, wypada, że w Polsce każdy 110 polak się gimnastykuje; w Rosji 1 na 214, w Prusach 1 na 309, w Austrii 1 na 35. Gdzieindziej widzimy stosunek ten wyrażający się 1 do 30 40. Jednocześnie też w programach szkolnych uwzględnionem tam jest 25% godzin szkolnych, podczas gdy u nas władze szkolne przyznają 58% na gimnastykę.

W dyskusyi zabierał głos dr Rottermund, zaznaczając arystokratyzm wychowania fizycznego, o charakterze rycerskim, którego ślady znajdujemy u Oczyki, Orzechowskiego i in. autorów. Ważnem jest, że Komisya Edukacyjna ujęła to, jako system państwowy.

Oprócz tego zabierali głos d-rzy: Zawadzki i Bączkiewicz.
Przewodniczący dr J. Bączkiewicz.

WIADOMOŚCI BIEŻĄCE.

55. **Nadesłane prace na konkurs T. H. W. Skład sądu konkursowego.** Na konkurs ogłoszony przez T. H. W. dla uczczenia rocznicy Kościuszkowskiej na napisanie odczytu z higieny ludu wiejskiego nadesłano 4 prace: 1. z godłem: „Zdrowa dusza — w zdrowem ciele“ (z ilustracyam 2. Pod godłem: „Zdrowy lud — zdrowy naród.“ 3. Pod godłem: Przyjaciel zdrowego ludu. 4. Pod godłem — Żywią.

W dniu 27 b. m. Rada przystąpiła do wyboru członków sądu konkursowego. Na wstępie dr J. Jaworski oznajmił, że jako inicjator konkursu tego, w ocenie nadesłanych prac udziału brać nie będzie. Poczem Rada na sędziów zaprosiła: obywatela ziemskiego, radcę Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, Stanisława Dzierzbickiego, włościanina z Sandomierskiego, Jana Smole, pisarza ludowego, Tadeusza Prószyńskiego, redaktora pisma dla ludu „Gazeta Świąteczna“ oraz lekarzy drów: J. Bączkiewicza, J. Polaka i Wł. Starkiewicza.

56. **Z Uniwersytetu.** Magister i asesor farmacyi Bronisław Koskowski został powołany do wykładów propedeutyki farmaceutycznej na kursach farmaceutycznych w uniwersytecie warszawskim.

Na profesora farmakologii powołany został dr J. Modrakoński ze Lwowa.

57. **Zdrowostan uczniów szkół miejskich.** Sekeya higieny szkolnej m. Warszawy zarządziła zbadanie 4096 uczniów, nowoprzyjętych do szkół miejskich. Próchnienie zębów znaleziono u 72%.

powiększone gruźczoły u 55°/_o, gruźlicę otwartą u 1°/_o, podejrzanych co do gruźlicy 5°/_o, zawaszawionych 32°/_o, na kolonje nadawalo się 30°/_o, do uzdrowisk 8.5^o/_o.

58. **Przepis o zgłaszaniu zachorowań na gorączkę porodową.** Wskutek odezwy Ces. niem. pr. policji z d. 22 Listopada 1917 r. za № 3463*17 wydział zdrowia publicznego, przytaczając treść rozporządzenia policyjnego № 408 z d. 17 Listopada r. b. (Dziennika rozp. № 96), które brzmi: „Zamieszczona w № 2 „Dziennika rozporządzeń“ Ces. niem. administracyi w Polsce (wydane w Poznaniu w d. 8 Kwietnia 1915 r.) przepisy rozporządzenia o obowiązku zgłaszania chorób infekcyjnych rozlacza się niniejszem na gorączki połogowe (także wskutek poronienia) — zwrócił się do lekarzy o przestrzeganie powyższych przepisów i zawiadamianie wydziału o każdym wypadku.

59. **Ministryum Zdrowia w Austrii.** Cesarz Karol wystosował w d. 29—XI r. b. następujące pismo odręczne do prezesa ministrów dra Seidlera: „Zatwierdzam utworzenie ministryum zdrowia ludu wraz z zakresem działania, wyszczególnionym w załączniku, i upoważniam Pana do wniesienia w Radzie państwa ognośnego projektu ustawy w celu dalszego konstytucyjnego traktowania.

NADESLANO DO REDAKCYI.

1) **Kalendarz Lekarski na rok 1918** (wydawnictwo d-ra J. Polaka) opuścił prasę. Zawiera on, oprócz zwykłych specjalnych informacji leczniczych i ratownictwa, również listy lekarzy i instytucji lekarskich obu okupacyi i Galicyi, a nadto obszerny podręcznik terapeutyczny, alfabetycznie podług chorób, ułożony z obfitym zbiorem recept, według powag naszych, uzupełniony danemi klinik europejskich. 2) **Sterling-Okuniewski Stefan** dr med. i fil. Dur wysypkowy (tyfus plamisty). (Typhus exanthematicus, Febris petechialis) z 70 rysunkami w tekście. Warszawa, 1917. — 3) **Szenajch Wł. dr.** Zasady organizacyi opieki nad dziećmi. Warszawa 1917. — 4) **Bronowski Szczęsný** dr med. Choroby wewnętrzne. Podstawowe sposoby badania klinicznego. Część I (oglądanie i opukiwanie) z 71 rysunkami i VI tablicami. Warszawa, 1917. — 5) **Rzętkowski Kazimierz** dr med. Odbudowa kraju a szpitalnictwo. Warszawa, 1917.

Redaktor **Dr Józef Jaworski.**

Druk Synów St. Niemczy, Warszawa, plac Warecki 4

Za pozwoleniem Cenzury Niemieckiej.

ZDROWIE

ORGAN TOWARZYSTWA HYGIENICZNEGO WARSZAWSKIEGO

POŚWIĘCONY

HYGIENIE PUBLICZNEJ I PRYWATNEJ

POD REDAKCYĄ

D-ra Józefa Jaworskiego

ROK XXXIII

Format IX. wszechświatowy, 16:22,6

Tom XXXIII. Zeszytów 12, stron 544 + XII.

Portretów 4. — Fotorafii 1. — Tablic 26. — Grafikonów 21.

WARSZAWA

W Drukarni Synów St. Niemiry, plac Warecki 4

SPIS RZECZY

TOM XXXIII „ZDROWIA“

Rok 1917.

ARTYKUŁY WSTĘPNE*).

Sprawa zdrowotności w Radzie m. st. Warszawy. Napisał	str.
Dr J. Polak	4
I-szy Zjazd, poświęcony medycynie wojskowej	86
Instytut Hygieniczny w Państwie Polskiem i program tegoż	203
Drugi Zjazd Hygienistów Polskich	371
Wielkość historyczna Tadeusza Kościuszki, jako odnowiciela Polski ludowej	449
Rola biurokracyi polskiej na prowincyi, jako rzecznika hy- gieny	489

ARTYKUŁY ORYGINALNE.

Adamski J. dr. W sprawie epidemiologii i profilaktyki tyfusu wysypkowego	7
Bacia K. dr. Ruch urodzeń i śmierci w parafiach warszaw- skich w latach 1913—1916	373
Bier L. dr. Mąka i chleb wojenny	465, 491
Bujakowski W. dr. W sprawie związku zdrojowisk, uzdro- wisk i letnisk	405
Ciechanowski St. Prof. dr. Walka z chorobami wenerycznymi. Koreferat do tekstu: Pouczanie i ostrzeżenie ludności przed niebezpieczeństwem chorób wenerycznych	433
Chełchowski K. dr. Ruch śmierci i urodzeń w parafiach: Za- kopanem i Poroninie za czas od 1786 do 1912.	165

*) Artykuły następne w R. XXXIII są pióra redaktora „Zdrowia“.

Chodźko W. dr. Punkty wytyczne ustawy szpitalnej dla Państwa Polskiego	str. 188
Dzięciołowski St. lek. wet. Obecne zaopatrywanie Warszawy w mleko. Sanacja sprawy mlecznej w ogóle i kontrola mleka	214, 410, 438
Fruchtman A. dr. Organizacja przewozu chorych jako jeden z czynników walki z chorobami zakaźnymi	526
Heiman T. dr. Jak zapobiedz głuchocie	473, 495
Jaworski J. dr. Z dziedziny niebezpieczeństw zawodowych doby obecnej. Rozważania i wnioski	259
Mikulski A. dr. med. Wpływ alkoholu na uwagę	16
Polak J. dr. Wstęp do projektu prawa o ochronie zdrowia publicznego w Polsce	27, 89
Polak J. dr. W sprawie odbudowy kraju	214
Polak J. dr. W sprawie walki z dudem plamistym w Warszawie	268
Skalski St. dr. Hypoteki sanitarne nieruchomości	451
Starkiewicz Sz. dr. 10 przypadków wrodzonej ślepoty pochodzenia głodowego u noworodków	379
Sterling Sew. dr. Gruźlica w Łodzi. Plan walki	385
Sterling Stef. dr. Działalność Miejskiej Pracowni Bakteryologicznej w Łodzi, z rysunkiem	228
Wernic L. dr. Próba syntezy działalności lekarza szkolnego	96

SPRAWY BIEŻĄCE.

Z Rady Miejskiej. Sprawy budżetowe. Budżet szpitalnictwa m. stoł. Warszawy	418
--	-----

DZIAŁ SPRAWOZDAWCZY.

Biologia.

Cholewa J. (Graz). Stosowanie dispargenu w róży	536
Janssen Th. Swoisty zamach samobójczy za pomocą tuberkuliny	456
Katzenstein M. Badania czynności serca	420
Kunow. Związek pomiędzy zawartością elektryczności w powietrzu, a samopoczuciem człowieka	419
Lewinsohn J. Porażenie ośrodkowego oddechu po zastrzyknięciu neosalvarsanu	479
Steinebach K. O płynie mózgowo-rzeniowym oraz o działaniu punkcyjki lędźwinowej w delirium potatorum	456
Wassermann A. Wpływ pojęcia o swoistości na medycynę współczesną	478

Hygiena żywienia.

Gottheil Otto dr. Porównawcze badanie zup, przyrządzonych z rozdrobnionych i ze zmiążdżonych kości	192
Grafe V. Badania nad wartością cykoryi	119
Gshwender G. Traktowanie mąki kukurydzowej	392
Hindhede. Odżywianie nowoczesne.	117
Lehmann H. B. dr. Stanowisko higieny wobec masy marcepanowej, przyrządzanej z pestek morelowych i brzoskwińowych	441
Palmer L. S., Coolegda L. H. i Eckles C. H. Curobina—zasadniczy barwik naturalny tłuszczu mlekowego	119
Rubner M. O chlebie i jego własnościach	61
Sternberg W. Istota laktowania pod względem fizyologicznym	118
Stoklasa J. dr. Czy dzisiejszy sposób przyrządzania chleba odpowiada nowoczesnym badaniom biochemicznym, dotyczącym odżywiania ludzkiego	391

Choroby zakaźne.

Delta Konst. O odczynie Wassermana w tyfusie plamistym	246
Deutsch F. Nephrotyphus	393
Hamdi H. Wyniki prób uodparniających przeciwko tyfusowi plamistemu	535
Herrnheiser G. Swoistości tyfusu brzuszego w czasie wojny	392
Koch. Czy istnieje skuteczny sposób leczenia plonicy?	246
Konieczpolski Ig. dr. O leczeniu tyfusu plamistego karbolem	246
Konradi. O wartości szczepień przeciwocholerycznych	393
Kühl W. Dur brzuszny i szczepienie ochronne	441
Ludwig Fejes. Praktyczne znaczenie szczepienia ochronnego tyfusu brzuszego i cholery	501
Meyer L. W sprawie dyetetyki w czerwonce	479
Reiter H. Nieznana dotąd infekcja spirochetowa (Spirochæto-sis arthritica)	479
Rösler K. Leczenie własną surowicą w tyfusie wysypkowym	536
Schmidt P. Przypadek wewnątrzmacicznego paratyfusu	456
Schmidt P. Wskazówki higieniczne dla oddziałów chorób zakaźnych	120, 246
Wielmann E. Przyczynek do biologii wszy ubraniowej oraz zwalczanie jej	120

Epidemiologia.

Galewski. Przyczynek do leczenia i zapobiegania wszawicy odzieży	63
---	----

Justi K. O przebiegu tyfusu wśród biorących udział w wojnie	62
Lindner E. Przyczynek do epidemiologii i kliniki tyfusu wysypkowego	63
Rabc F. Zwalczenie wszawicy	63

Gruźlica.

Chaussé. Badania dopełniające nad zakażeniem gruźlicą	276
Küpferle i Backmeister. Podstawy eksperymentalne w leczeniu gruźlicy za pomocą promieni Röntgena	420
Mayer M. Gruźlica w krajach podzwrotnikowych i u ludów dotąd nie dotkniętych	275
Sanders J. Przyczynek do zakażenia gruźliczego	276

Hygiena socyalna.

Fischer Alf. Zadania powojenne higieny socyalnej	457
Hauauer W. Utworzenie niemieckiego towarzystwa dla higieny socyalnej	194

Hygiena życia kobiecego.

Jaworski J. dr. Zatrzymanie regularności; opad pochwy i macicy; mimowolne oddawanie moczu, jako następstwa złego odżywiania	193
--	-----

Choroby z zatrucia.

Erich Harnack. Przewlekłe zatrucie miedzią przez noszenie w jamie ustnej protezy zrobionej ze złego aliażu złotego	274
Tendrich. Cynkowane kotły żelazne i naczynia z cynku mogą stać się powodem zatrucia	274
Iwanow W. N. Nowa bardzo czuła reakcyja na zawartość ołowiu	274
O szkodliwości marmelad, zawierających cynk	274

Walka z chorobami wenerycznymi.

Jacobi dr. Prawo duńskie, dotyczące zwalczania nierządu oraz chorób wenerycznych z dnia 30 Marca 1906 r.	393
---	-----

Hygiena i medycyna wojenna.

Breger. Epidemie podczas wojny dawniej a dziś	121
Gobiet J. Tętniaki wojenne	502
Harm E. Appendicitis w wojnie obecnej	501
Stan zdrowotny armii po roku wojny	104

WIADOMOŚCI Z RUCHU I POTRZEB HYGIENY I MEDYCYNY KRAJOWEJ.

Działalność Sekcji Hygieny Szkolnej za Listopad i Grudzień 1916 r.	123
Kłeska głodowa w Galicyi	442
Lekarz, jako kierownik wielkiego szpitala	122
Bujakowski W. dr. Najważniejsze przepisy budowlane i sani- tarne dla letnisk, zalecone przez Wydział Balneoklima- tologiczny Tow. Hyg. Warsz.	277
Bondy L. Szkic projektu reformy Domu Wychowawczego im. ks. Baudoin'a	394
Szmaty i śmiecie pod względem higienicznym i ekonomicz- nym	458
Przepisy budowlane dla wsi	457
Państwowa służba zdrowia w Królestwie Polskiem	536
Fruchtman dr. W sprawie miodu sztucznego.	247
Zadania i potrzeby m. stoł. Warszawy.	502

Z TOWARZYSTWA HYGIENICZNEGO WARSZAWSKIEGO.

1. Rada.

Protokóły z posiedzeń Rady:

Posiedzenia w roku 1916: d. 28/I str. 64, 65; 23/II str. 129; 18/IV
str. 248; 24/IV; 5/V; 5/VI; 15/VI; 30/VI; 20/VII str. 248; 13/IX;
29/IX; 10/XI; 1/XII str. 422—425; 12/XII str. 443 1916.
Posiedzenia w roku 1917: d. 10/I str. 443, 12/1; 26/1 str. 481; 8/III;
22/III str. 481; 5/IV; 8/VI, 2/VI, str. 538; 12/VII; 20/IX str. 540;
10/X, 13/X str. 540.

2. Zebrania ogólne.

Protokóły z zebrań ogólnych w roku 1917: 26/I str. 480.

3. Instytucje W. T. H.

Komitet Ogrodów im. W. E. Raura
Sprawozdanie z działalności Ogrodów im. W. E. Raura w r. 1916 301

Instytut Hygieny Dziecięcej im. bar. de Lenvala
Sprawozdanie z działalności za rok 1913 325

Sanatorium dla chorych piersiowych „Rudka”.
Sprawozdanie za rok 1916 339

Miesięcznik „Zdrowie”.

Sprawozdanie za rok 1916 291
Rada Towarzystwa.—Członkowie.—Zastępcy 362
Prezydya Wydziałów Towarzystwa 362
Lista członków W. T. H. 363
Sprawozdanie z Biblioteki 292
Regulamin Biblioteki i Czytelni T. H. W. 294
Sprawozdanie z działalności Wydziału Hydrologicznego . . . 289
Sprawozdanie z działalności Wydziału Biologicznego 289
Sprawozdanie z działalności Wydziału Balneoklimatologicz-
nego 289
Sprawozdanie z działalności Wydziału Lekarzy Sanitarnych
za rok 1915 289
Sprawozdanie z działalności Wydziału Lekarzy Sanitarnych
za rok 1916 290
Sprawozdanie z Delegacji do spraw miast-ogrodów 291
Sprawozdanie z Delegacji do spraw higieny młodzieży 291
Sprawozdanie Komitetu do badania i zwalczania raka 291
Oddział Kujawski. Sprawozdanie za rok 1916 295
Oddział Lubelski. Zarys działalności Kropli mleka w Lublinie
w czasie wojny 300

Oddziały prowincjonalne T. H. W.

Sprawozdanie Towarzystwa Hygienicznego Warszawskiego . . 507
Sprawozdanie z działalności Ogrodów im. W. E. Rau'a 301
Sprawozdanie Instytutu Hygieny Dziecięcej im. bar. de Len-
vala 325
Sprawozdanie Sanatorium w Rudce 339
Sprawozdanie organu W. T. H. „Zdrowie” 291
Sprawozdanie rachunkowe Towarzystwa Hygienicznego War-
szawskiego za rok 1916 507
Sprawozdanie z Biblioteki W. T. H. 292
Sprawozdanie Komitetu Pomocy Koleżeńskiej 281, 424
Protokoły Komisji Rewizyjnej 323, 333, 357, 515

Wydziały Towarzystwa Higienicznego Warszawskiego.

1. Wydział Lekarzy Sanitarnych.

Dr K. Szokalski. Przepisy co do sprzedaży mleka w mieście El Paso (Ameryka Północna)	539
Dr W. Bujakowski. O stosunku idei Kościuszkowskiej do sprawy higieny ludu w oświeceniu d-ra J. Jaworskiego	539
Dr A. Fruchtman. O walce z gruźlicą w Anglii	539
Dr M. Zapasiewicz. O pomocy milicyi w sekcji higieniczno-sanitarnej	539
L Duda, Chemik. O studniach podmiejskich	558

2. Wydział wychowawczy.

Dr W. Kosmowski. Rozbiór budżetu miejskiego w dziale wydatków na oświatę w r. 1916	130
---	-----

3. Wydział higieny m. st. Warszawy.

Inż J Furuchjelm. Ogólny stan działalności Wydziału higieny m. st. Warszawy	250
--	-----

4. Wydział balneo-klimatologiczny.

Dr J. Jaworski. Projekt prawa o zdrojowiskach i uzdrowiskach	425
Dr W. Bujakowski. W sprawie związku uzdrowisk i letnisk	483
— Sprawa wprowadzenia ulepszeń w letniskach pod względem zdrowotnym i gospodarczym	506

Delegacja do spraw higieny młodzieży.

Dr M. Biehlerowa. Podstawy racjonalnego żywienia dzieci starszych. Rocznik „Zdrowia“ XXXII.	554
Dr J. Kramsztyk. O karmieniu dzieci małych. Rocznik „Zdrowia“ XXXII	556
Dr J. Bukowska. Ochrona najmłodszego wieku dziecięcego. Organizacja Ligi małych matek	67
Dr W. Chodecki. O wyborze zawodu z punktu widzenia higieny	195
Dr T. Drabczyk. Bieg maratoński z punktu widzenia higieny a zdrowie	483
Dr T. Drabczyk. Zarys historyczny wychowania fizycznego	540

Projekty prawodawstwa i przepisów sanitarnych.

Wstęp do projektu prawa o ochronie zdrowia publicznego w Polsce	27, 89
Skasowanie mieszkań w suterrenach w Łodzi	136
Punkty wytyczne ustawy szpitalnej dla Państwa Polskiego	188
W sprawie miodu sztucznego	247
Prawo duńskie, dotyczące zwalczania nierządu oraz chorób wenerycznych z d. 30 Marca 1906 r.	393
Projekty ustroju sanitarnego Królestwa Polskiego i Galicyi	397
Na czym polega umiejętny nadzór nad żywnością i jak ten nadzór należałoby zorganizować w Polsce	445
Hypoteki sanitarne nieruchomości	451
Przepisy budowlane dla wsi	457
Zawiadomianie co do chorób zakaźnych i registracya zmarłych przez duchowieństwo	462
Najważniejsze przepisy budowlane i sanitarne dla uzdrowisk i letnisk, zalecone przez Wydział balneo klimatologiczny Tow. Hyg. Warsz.	277
Państwowa służba zdrowia w Królestwie Polskiem	536
Registracya zachorowań z gorączki porodowej	542

Przegląd bibliograficzny.

Adamski J. dr. Sprawa mieszkaniowa. Ocenit —ja—	252
Biehler Matylda dr med. Podręcznik higieny. Ocenit <i>dr J. S. J.</i>	133
Bier L. dr. Na czym polega umiejętny nadzór nad żywnością i jak ten nadzór należałoby zorganizować w Polsce. Ocenit —ja—	445
Kalendarz Towarzystwa Przeciwigruźliczego 1917	144
Kalendarz Lekarski	134
Pamiętnik kliniczny Szpitala Dzieciątka Jezus	450
Pamiętnik Warszawskiego Lazaretu Miejskiego 1914 - 1913	396
Serkowski St. dr. Przyrost naturalny ludności jako zagadnienie higieny socyalnej	69
Serkowski St. dr. Mleko i mleczarstwo. Ocenit <i>N.</i>	251
Sokołowski A. dr med. Wielkie klęski społeczne i walka z niem. Ocenit <i>Sterling S. dr</i>	514
Zweigbaum M. dr. O bibliotece Żaluskich i innych bibliotekach polskich w Petersburgu. Ocenit <i>R.</i>	446

Wspomnienia pośmiertne.

Leon Rutkowski. Napisał <i>J. Jaworski</i>	71
Władysław Biegański. Napisał <i>dr S. Sterling</i>	79
Stanisław Kochanowicz	198

Stanisław Henryk Krzyżanowski	253
Józef Goldberg	254
Stanisław Krasowski	254
Ignacy Dąbrowski	254
Jan Jakimowicz	254
Stanisław Stadnicki	254
Mieczysław Kaczorowski	254
Antoni Pyrz	254
Ignacy Zielewicz (z portretem)	397
Teodor Heiman	515
Józef Brudziński	520
K. Chelchowski i działalność jego w zakresie higieny ludowej (z portretem). Napisał <i>dr Wł. Starkiewicz</i>	519
K. Chelchowski. Przemówienia na uroczystym posiedzeniu T. H. W. w celu uczczenia zasług ś. p. dra K. Chelchowskiego <i>J. Polaka</i> (str. 157), <i>A. Rządu</i> (str. 155), <i>J. Bączkiewicza</i> (str. 157), mecenasa <i>A. Suligowskiego</i> (157) Mowy pogrzebowe drów: <i>A. Puławskiego</i> (str. 158), <i>J. Polaka</i> (str. 161) <i>A. Rządu</i> (str. 162) nad grobem ś. p. dra K. Chelchowskiego	158

Nekrologia.

K. Chelchowski	2
Ksawery Dionizy de Makowo-Makowski	283
Stanisław Zawadzki dr.	282
Antoni Strzyżowski	430
Juljan Majkowski	485
Kazimierz Niedzielski	485

Nadesłano do Redakcyi.

282, 430, 462, 486, 518, 544

Odpowiedzi Redakcyi.

Sprawa kształcenia się w dentystyce	485
W sprawie szerzenia się duru brzuszno- mięsne przez produkty	518
O zwalczanie nosicieli błonicy	518, 542

WIADOMOŚCI BIEŻĄCE.

Ambulatoryum dentystyczne miejskie	42	Kucharzewski H. dr skarbnikiem W. T. H.	420
Czyszczenie Chełma	76	Kursy dla urzędników lekarskich	400
Dąbrowski W. dr naczelnym lekarzem szpitala	429	Kursy dla Sióstr Miłosierdzia	516
Działalność W. T. H.	446	Leczenie się włościan w zdrojowiskach	461
Dziennik II-go Zjazdu Hygienistów Polskich	397	Liczba urodzin w Sosnowcu	420
Fundusz wydawniczy im. d-ra K. Chełchowskiego	198	Milicyanci sanitaryusze	76
Gorączka porodowa, przepis o zgłaszaniu	542	Modrakowski Wł. dr profesorem	541
Hodowla roślin lekarskich w Polsce	281	Ministryum zdrowia w Austrii	542
Katedra higieny i bakteriologii w Uniwersytecie Warszawskim	516	Nowi członkowie honorowi Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego	400
Kalendarz lekarski dra J. Polaka	544	Nowy wydział szpitalnictwa w Tow. Lek. Warsz.	75
Kierownictwo zdrowia publicznego i szpitalnictwa	139	Obchód w celu uczczenia pamięci dra K. Chełchowskiego	134
Konkurs na posadę zarządzającego miejskimi zakładami dezynfekcyjnymi i spalania śmieci	199	Odezwa do lekarzy w sprawie ankiety	135
Konkurs im. dra K. Chełchowskiego	399	Ogólne roczne zebranie Towarzystwa Hygieniczn.	488
Konkurs z powodu rocznicy Kościuszkowskiej na napisanie odczytu higienicznego dla ludu wiejskiego	461	Ogrody im. W. E. Rau'a	428
Konkurs na odczyt z higieny dla włościan	517	Opieka nad dziećmi Rady Głównej Opiekuńczej	281
Konkurs T. H. W. Skład sądu konkursowego	543	O referaty do Pamiętnika II Zjazdu Hygienistów	462
Koskowski Br., Magister, profesorem	541	Osobiste	429
„Kropla mleka“	255	O zadaniach samorządów w dziedzinie zdrowia publicznego	185
		Pogadanka higieniczna dla włościan	74
		Prace na konkurs Towarzystwa Lekarskiego Warsz.	74

Projekt Zjazdu Lekarzy	74	Szwajcer J. dr ustąpił ze stanowiska skarbnika W. T. H.	429
Produkcyja szczepionek ospy	255	Uczczenie pamięci dra K. Chełchowskiego	78
Projekt prawa o ochronie zdrowia publicznego w Polsce	230	Uniwersytet Warszawski	516
Projekty ustroju sanitarnego Królestwa Polskiego i Galicyi	397	Wielozęństwo we Francyi	317
Projekt Zjazdu Lekarzy w Lublinie	446	Wybory w Towarzystwie Hygien. Warsz.	485
Prostytucya podczas wojny	136	Wykłady uzupełniające dla lekarzy sanitarnych	135
Przepelnienie mieszkań	429	Zawiadamianie co do chorób zakaźnych i rejestracya zmarłych przez duchowieństwo	462
Sala w szpitalu Dzieciątka Jezus im. dra K. Chełchowskiego	199	Zarządzenia co do unieszkodliwienia handlu starzyzną na „Pociejewie“	255
Serkowski S. dr profesorem higieny i bakteryologii	516	Zdrowostan uczniów szkół miejskich	000
Spis jednodniowy chorych w szpitalach w Warszawie	280	Zjazd Polskiej Macierzy	200
Skasowanie mieszkań w suterenach w Łodzi	136	Zjazd techników polskich w Warszawie	256
Sprawozdanie 12-te tymczasowe Komitetu Pomocy koleżeńskiej	281	Zjazd Hygienistów Polskich w Warszawie	279
Sprawozdanie tymczasowe 15 Komitetu Pomocy Koleżeńskiej	429	Zmniejszenie się urodzin we Francyi	517
		Żywienie gromadne	199

SPIS AUTORÓW

TOM XXXIII „ZDROWIA“ Z ROKU 1917.

Adamski J.	7	Kühl W.	441
Bacia K.	373	Konradi	393
Bier L.	465, 491	Konieczpolski Ig.	246
Bondy L.	277	Katzenstein M.	420
Breger	121	Küpferle i Backmeister	420
Bujakowski W.	405, 274	Kanow	419
Ciechanowski S. T.	433	Lehmann H. B.	441
Chełchowski K. dr.	165	Lewinsohn J.	479
Chaussé	276	Lindner E.	63
Chodźko W.	188	Ladwig Fejes	501
Delta Konst.	246	Mayer M.	275
Deutsch F.	393	Meyer L.	479
Dzięciołowski St.	214, 410, 488	Mikałski A.	16
Erick Harnack	274	Polak J. 4, 27, 89, 214, 268	
Fischer Alf.	421, 421	Palmer L. S. Coolegda L.	
Fruchtman A.	247, 523	H. i Eckles H.	119
Galewski	63	Rabe F.	63
Gobiet J.	502	Rösler K.	536
Gottheil Otto	192	Reiter H.	479
Grafe V.	119	Rabner M.	61
Gschwender G.	392	Sanders J.	276
Hamdi H.	535	Sterling Seweryn.	385
Herrnheiser G.	392	Sterling Stefan	228
Harm E.	501	Starkiewicz Wł.	319
Heiman T.	473, 495	Starkiewicz Sz.	379
Hindhede	117	Skalski St.	451
Hanauer	194	Steinebach K.	456
Iwanow	274	Stoklasa J. dr	394
Jaworski J.	193, 259	Sternberg W.	00
Janssen Th.	456	Schmidt P.	120, 246, 456
Jacobi	393	Tendrich	274
Justi K.	62	Wasserman A.	479
Koch	246	Wernic Leon	96
		Wielman E.	120

APTEKA SS^{ROW} W. KOŚCIŃSKIEGO

w Warszawie, Karmelicka 21, róg Nowolipek.

NEPAROL B. Borkowskiego, radykalny środek na kamienie żółciowe

Cena rb. 2 kop. 80.

SEABIOSA Krem ziołowy od swierzby. Cena rb. 1 kop. 50.

ALPIOL od koklusz, kaszlu i chrypki. Cena kóp. 60.

OPUSCIE PRASE

Kalendarz Lekarski

NA ROK 1918

WYDAWNICTWO D-ra J. POLAKA

Prisć. Podręcznik terapeutyczny ze zbiorem recept, opracowany przez znanych specjalistów naszych i uzupełniony według ostatnich danych z klinik naszych i zagranicznych, przez dra Czesalskiego. Lista lekarzy warszawskich, sprawdzona najdokładniej do dnia 1 Listopada 1917 r. Lista instytucji i zakład z wymienieniem składu osobistego lekarzy urzędujących i adresów lekarski uniwersytetu, wydział lekarski st. m. Warszawy, szpitali i przytułki, opieki sanitarne szpitale i przytułki, leczniczo, prywatne i państwowe (polskich, litewskich, łódzkich. Lista lekarzy powiatowych w okupacji niemieckiej i austriackiej (polskich i węgierskich). Lista lekarzy powiatowych w okupacji niemieckiej i austriackiej (polskich i węgierskich). Lista lekarzy powiatowych w okupacji niemieckiej i austriackiej (polskich i węgierskich). Lista lekarzy powiatowych w okupacji niemieckiej i austriackiej (polskich i węgierskich).
Najwyższe dawki środków lekarskich mocno działających. Stężenie leków do wzięcia, podzielenie dawki wadzanego do worka łącznicy. Ilość kropli różnorodnych. Puszczalność przetworów. Oznaczenie okresu ciąży. Tablica wzrostu i wagi człowieka w różnych okresach życia. Kąpiele. Pomoc w nagłych wypadkach. Otrucia.
Cena w oprawie z ołówkiem pięć marek, dopłaty za przesyłkę pobiera się. Zamówienia nadsyłać należy do wydawcy d-ra J. Polaka, Grodzka 82 w Warszawie. Również można nabywać i w K...

90040
1917 m.

TOWARZYSTWO AKCYJNE

Fr. Karpiński w Warszawie

Elektoralna Nr 35

poleca **KARPIŃSKIEGO**

KAPIELE Z KWASU WĘGLOWEGO

(Co₂)

Zastępujące kąpiele w Nauheim, Kissingen.

Kąpiele te, stosowane z przepisu lekarza, działają znakomicie w **astmie, cierpieniach nerwowych, zapaleniach oskrzeli (bronchitis), rozedmie płuc, wadach serca i t. p.**, niemiłej doskonały środek do pobudzenia krążenia krwi.

Oprócz powyższych fabryka wyrabia:

Karpińskiego

borowinowe, z kwasem węglowym, zastępujące frauzensbadzkie, krynickie, żegiestwskie, reneckie i t. p.

jodowo-bromowe z kwasem węglowym.
bromowe z kwasem węglowym.

E balsamiczno-sosnowe z kw. węglowym.
siarczane z kwasem węglowym, zastępujące akvizgrauskie, buskie, soleckie, truskawieckie, piszczzańskie i t. p.

4nskiego do kąpiele są przygotowane z prasowanych, łatwo rozpuszczalnych.

gratis i franco. ———— **Żądać wszędzie.**

Druk Synów Śc. Niemcy, Plac Warecki 4.